

[illegible]

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. †Иванъ Караджовъ — Хр. Шалдевъ.
2. Пелистерското сражение на 22. септемврий 1903 год. — споменъ отъ Наумъ Василевъ.
3. Македонското дѣло преди и презъ 1895 год. въ България — Ср. п. Петровъ.
4. Изъ живота на четитѣ — Г. Ив. Бѣлевъ.
5. Никола попъ Филиповъ — Иванъ П. Кеповъ.

НИСИМЪ Х. АЛКАЛАЙ & С-НЕ

МАНИФАКТУРА

УЛ. „СЕРДИКА“ № 14

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Урежда: РЕДКЦИОНЕНЪ КОМИТЕТЪ

Редакция и администрация: ул. „Солунъ“, № 54, телеф. 19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

† Иванъ Караджовъ

Иванъ Караджовъ

Само времето е вѣчно, безкрайно, — всичко друго е преходно. Физическитѣ явления въ природата раздѣлятъ вѣчността на епохи, години, месеци, дни, и, докато едни отъ тѣхъ сж отъ чисто физическо естество и се повтарятъ механически планомѣрно, общественитѣ явления, които сжщо се явяватъ и редатъ планомѣрно въ безкрайното време, сж резултатъ на съзнателна и волева работа на хората, които въ зависимостъ отъ политико-социалнитѣ условия сж носители и провидници на известни идеи и които създаватъ това, което ние наричаме общественото движение.

Епохата на възраждането ни, която заема една частъ отъ безкрайното време, е резултатъ на съвкупната дейность на плеадата дейци, излѣзли изъ срѣдата на българското племе, които се бориха въ продължение на десетки години за национално и църковно еманципиране на българитѣ, като въ своята борба дадоха твърде много материални и човѣшки жертви и проявиха идеализъмъ, патриотизъмъ и далновидность, достойни за удивление и подражание.

Появата и развоя на революционнитѣ борби за политическа свобода срѣдъ българитѣ се обуславяше отъ сжщитѣ политико-социални условия и е резултатъ на съзнателнитѣ и волеви усилия на свидни синове на българското племе. Сжщо и революционнитѣ борби на македонскитѣ българи сж резултатъ на сжщитѣ условия и сж продължение на поставената ясна и опредѣлена отъ бацитѣ и дедитѣ имъ цель — политическата свобода на българското племе.

Единъ отъ достойнитѣ синове на Македония, който презъ цѣлия си животъ е излжчвалъ съзнателна и волева работа за свободата на своята Родина, е починалия на 26 май т. г. Иванъ Караджовъ, името на когото въ продължение на 40 години се преплита въ македонското освободително движение.

Роденъ въ с. Лешко, Горно-Джумайско, Иванъ Караджовъ завършва основното си образование въ родното си мѣсто. Любознателностьта и дарованията на малкия Иванъ Караджовъ обръщатъ внимание на възпитатели и роднини, които съдействуватъ да бжде изпратенъ на учение въ Цариградското III-класно училище, помѣщаващо се тогава въ квартала Фенеръ. Тукъ той е центъръ на група ученици любители на западното пѣние, преписва ноти и става помощникъ на диригента на сжществуващия при училището черковенъ хоръ.

Следъ завършването на III класъ, Иванъ Караджовъ постѣпи въ Солунската гимназия, която завърши съ много добъръ успѣхъ. И тукъ той обърна вниманието на преподавателитѣ си съ склонностьта си къмъ музиката. Въ сжщото време той е посветенъ въ революционното дѣло и работи върху себе си да се подготви като бждащъ общественъ деятель.

Следъ свършването на гимназията Ив. Караджовъ учителствува въ Горна-Джумая и Скопие, кждето образува и ръководи пѣвчески хоръ и оркестъръ. Колегитѣ му отъ Скопското педагогическо училище, виждайки особенитѣ дарби и склонность къмъ музиката, съветватъ го да замине въ Русия, за да получи специално музикално образование, като му обещаващъ и материална подкрепа. И ето, Иванъ Караджовъ е студентъ въ Петербургската императорска пѣвческа капела, която завършва презъ 1902 г. съ добъръ успѣхъ. Като студентъ той се ползуваше съ добро име срѣдъ професорското тѣло и следъ покойния Атанасъ Бадевъ, който завърши

сжщата пѣвческа капела, Караджовъ минаваше предъ него за „талантливъ музикантъ българинъ“.

Отъ Петербургъ Иванъ Караджовъ замина за Солунъ, дето бѣ назначенъ за учителъ при мъжката гимназия, но поради бомбенитѣ атентати срещу Банкъ Отоманъ въ Солунъ, властѣта го интернира въ Горна Джумая. Презъ Илинденското възстание той се връща въ Солунъ, но, като неблагонадеженъ, отново бива интерниранъ въ Горна Джумая и тукъ арестуванъ.

Следъ амнистията Иванъ Караджовъ е назначенъ учителъ въ Сѣрското педагогическо училище. Тукъ той учителствува отъ 1905 до 1907 г., презъ което време е окръженъ ръководителъ на ВМРО и изучава петричкия край въ военно отношение съ единъ свой близъкъ другаръ офицеръ отъ българската армия. Скоро, обаче, Караджовъ билъ заставенъ да напусне Македония и избѣгва въ България, кждето учителствува въ Т. Пазарджикъ и Дупница.

Следъ обявяването на хуриета Иванъ Караджовъ отново се връща въ Македония и учителствува 1 година въ Мъжката и 4 години въ девическата гимназии въ Солунъ. Въ единъ годишенъ актъ, въ присѣствието на валията и други виши турски чиновници и представители на дипломатическото тѣло на европейски държави въ Солунъ, между другитѣ музикални номера, хорътъ му изпълни съ голѣмъ успѣхъ съставената отъ него мелодия върху думитѣ на стихотворението „Тихъ бѣлъ Дунавъ се вълнува“, която предизвиква ентузиазъмъ срѣдъ публиката и чрезъ ръкоплѣскане иска повторяването ѝ, но която предизвиква незадоволството на валията и за наказание бива премѣстенъ отъ едната гимназия въ другата — девическата, въ която го заварва балканската война. Победоносниятъ ходъ на българската армия и влизането ѝ въ Солунъ го накарватъ да хармонизира нѣколко народни пѣсни, а сжщо да съчини концертитѣ: „Съ нами Богъ разумейте язици“ и „Воспейте Господевѣ“ — композиции, които сж шедевръ на музикалнитѣ му произведения и сериозенъ приносъ къмъ българската църковна музикална литература.

Нѣколко дни преди обявяването на междусъюзническата война Иванъ Караджовъ напусна Солунъ и се зачислява въ Македоно-одринско опълчение, а следъ 1913 г. се установява на постоянно мѣстожителство въ гр. Горна-Джумая, кждето учителствува до 1930 година, като винаги и въ всички случаи е съ войнишкото си облекло, говорейки на познати, че до освобождението на „всички българи млади и стари винаги трѣбва да сме готови войници“.

Презъ свѣтовната война Иванъ Караджовъ е доброволецъ съ пушка въ рѣжа и, като старши подофицеръ, е началникъ на разузнавателенъ отрядъ въ сектора на Кожухъ планина, отъ дето подчиненитѣ му бивши четници минаваха въ неприятелската територия далече въ Солунското поле и Мъгленско, донасяйки ценни сведения за положението на неприятеля. Неговитѣ началници на Хума, Яребична и другаде си спомнятъ съ удивление неговата смѣла и резултатна разузнавателна служба въ тѣла на неприятеля.

Презъ време на учителствуването си въ Горна-Джумая отъ 1913 до 1930 г. Иванъ Караджовъ занемарява музиката и всецѣло се отдава на революционното дѣло, като влиза въ най-близъкъ контактъ съ Тодоръ Алесандровъ и другитѣ видни

македонски дейци на ВМРО и е на тяхно разположение, до като през 1931—1933 г. той става членъ на Централния комитетъ на ВМРО. Но желѣзното здраве на тоя голѣмъ ратникъ въ македонската революционна борба бѣ сломено. По съветитѣ на лѣкаритѣ той трѣбваше да се оттегли на почивка, която не продължи дълго време. Разклатеното му здраве постепенно се влошаваше, до като на 26 май т. г. той склопи на вѣки очи, като остави следъ себе дълбока бразда отъ народополезни дѣла. Като учителъ, той бѣше такъвъ не само на маловъзрастнитѣ деца, но и на възрастнитѣ хора; като революционеръ той бѣше всецѣло отдаденъ на освободителното дѣло, предварително и всестранно обмисляйки всѣка своя постѣпка, всѣка акция и пе-

стейки народната пара. Той бѣше добъръ и приятенъ събеседникъ въ всѣка компания; бѣше човѣкъ съ широка душа; бѣше, най-после, голѣмъ българинъ въ душата и съзнанието на когото бѣ легнала идеята за освобождението и обединението на българското племе. И работи той, въодушевяванъ отъ тази идея, цѣли 40 години ту като учителъ, то като революционеръ, писателъ и композиторъ. Затова на 28 май, въ деня на погребението на неговитѣ тленни останки, въ Горна Джумая се бѣ стекло цѣлото гражданство и представители на населението на околнитѣ и далечни села, на които Иванъ Караджовъ бѣ добре познатъ като учителъ и общественикъ.

Да бже вѣчна неговата паметъ!

Хр. Шалдевъ

Пелистерското сражение

на 22. септемврий 1903 година.

Отдѣлението четници, което идваше съ заповѣдь и инструкции за начина, по който трѣбваше да се преустановатъ възстаническитѣ действия още за една нощъ, не можа да влѣзне въ контактъ съ пелистерскитѣ чети, вербувани изключително отъ цапарчани. Поради прѣснатия слухъ и провѣрени сведения за плана, споредъ който турскитѣ войски възнамѣрявали да претърсятъ Пелистера, бѣхме взели решение да се отстранимъ временно отъ тамъ, за която целъ въ раницитѣ си бѣхме взели храна — запасъ за 3—4 дни. Случайността или нѣщо друго ни наложи да останемъ тамъ още за малко време.

На 21. септемврий, недѣля вечеръта ние бѣхме на красивия „Козикаменъ“, западно отъ Пелистеръ и източно отъ „Кодротъ“, кждето се размишляваше за посоката, къмъ която ще трѣбва да взематъ четитѣ. Сждбоносното решение бѣ взето и като най-безопасно мѣсто бѣ избрана мѣстността „Вироветъ“ — между тритѣ пелистерски върха. Още сжщата вечеръ трѣбваше да се измѣстимъ за всѣка евентуалностъ.

Частъ бѣше осемъ вечеръта, когато четитѣ бѣха на пѣтъ за „Вироветъ“, кждето често пжти намирахме сигурно гостоприемство. Следъ едно мжчително пжтуване, крепейки се единъ за други, къмъ полунощъ можахме да се разположимъ при изворотъ на поточе, западно отъ красивата мѣстность *Широка*, млада борова гора. Дадена бѣ почивка. Четнитѣ полежаха надъ ароматичната трева и за мигъ се предадоха на своята сладка почивка и дълбоки размишления. Само войводата Ацко Трайчевъ и пишуция настоящитѣ редове, като неговъ секретаръ, бѣхме будни и давахме последното писмено нареждане до селското ржководително тѣло въ Цапари. Прозорливиятъ войвода подаде ржка за сбогуване на куриеритѣ, които веднага се изгубиха, а следъ това даде заповѣдь момчетата да ставатъ.

Всичкитѣ бѣхме поели стрѣмния северо-западенъ склонъ на *Широка* и крачка по крачка напредвахме, за да достигнемъ Пелистерския боръ. Нека да отбележа, че всичкитѣ бѣхме капнали и бѣхме подъ

Следъ наградата на заслужилитѣ двама свещеници въ с. Цапари (Битолско).

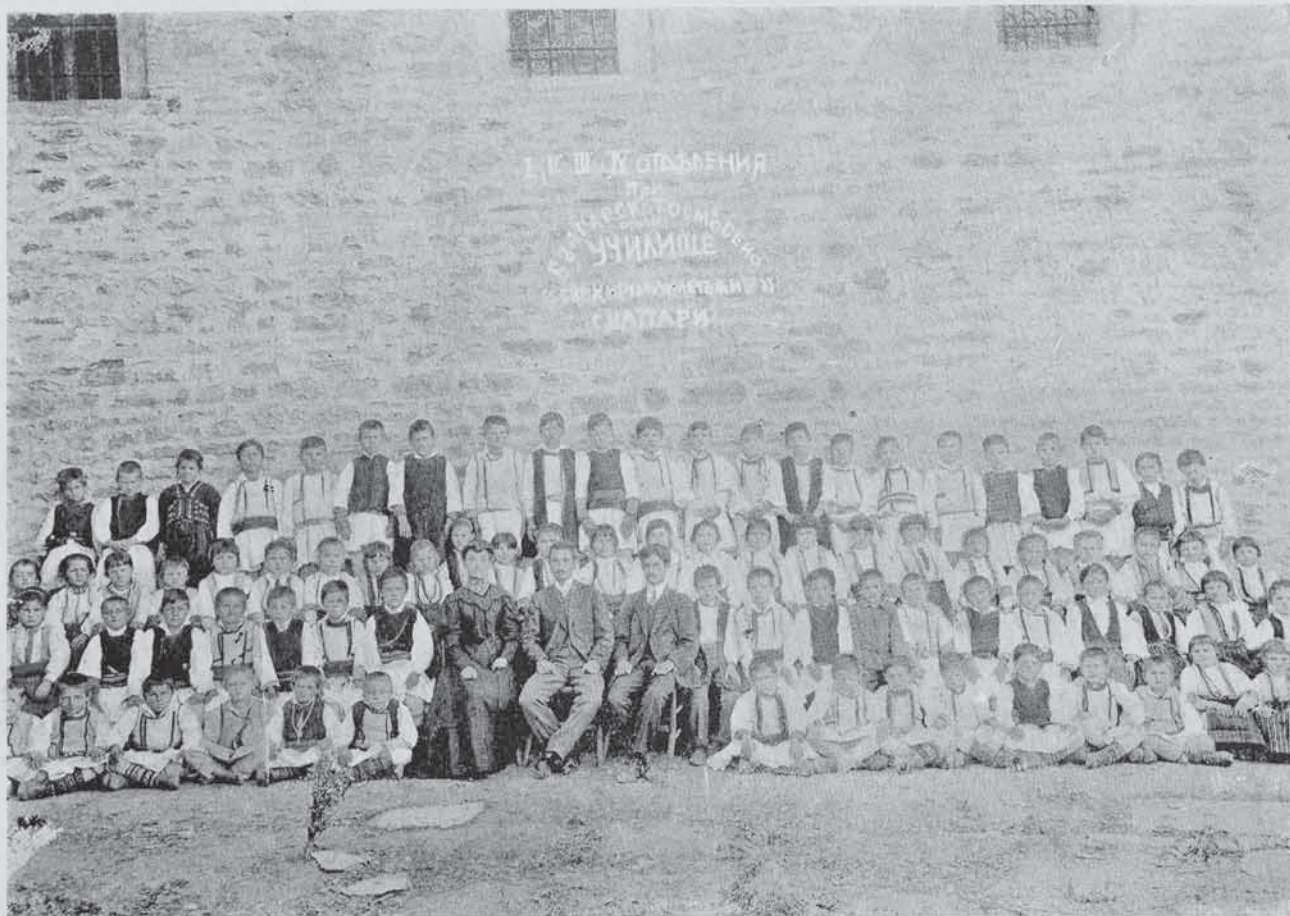
натиска на досадна дрѣмка. Щомъ ни се удадеше една минута да застанемъ и дрѣмка ни обхващаше.

Най-после достигнахме края на Магаревския боръ, който е близко съседство съ най-низкия върхъ на Пелистра. Последниятъ отъ гората бѣ раздѣленъ отъ едно и нѣколко километровъ голо каменисто пространство. Въ съседство съ това мѣсто трѣбваше да се почива презъ настъжовация день, а презъ идната нощъ — да догонимъ Пелистра. Караулитѣ бѣха по мѣстата си. Пишуция настоящитѣ родове и войводата бѣхме легнали подъ единъ високъ боръ, между два голѣми камъни, и, току що бѣхме задрѣмали, когато единъ отъ часовоитѣ, отъ книжополския постъ дотърча и съобщи, че недалече отъ тѣхъ се дочувала глѣчка и забелѣзали движение. Войводата лично отиде да провѣри и следъ десетъ минути върна се съ бързо нареждане за

път. Той съобщи, че наблизо има войска и тръбва да продължим, за да заемем минута по-скоро, високия връх.

Излязохме от гората и покатерихме се като кози по голитъ спили на Пелистеръ. Съ отдалечаването ни от боровата гора ние бѣхме съвсемъ на открито и на една почетна височина, която позволяваше да наблюдаваме наоколо. Скоро погледитъ на всички ни се спрѣха на отсрѣщната мѣстност „Адонново гнойще“, което бѣ почернѣло отъ турска войска. Продължаваме да вървимъ усилено и да секатеримъ по стръмнитъ съ втречени къмъ войската погледи. Не

узнаятъ разположението на неприятеля. Едно бѣ нашето утешение, че двата върха на Пелистера не бѣха заети отъ неприятеля. Преднитъ постове спрѣха и съ едно отдѣление отъ четата образуваха първия секторъ, срещу втория връхъ и, за да не бждемъ изненадани, рѣшихме да се окопаемъ на най-низкия връхъ, като образувахме елинь кръгъ около върха. Всѣки бѣ заетъ съ направата на позицията си. Спилитъ и камъняцитъ приютиха всичкитъ четници и почти нищо не се виждаше, кой къде се е настанилъ. Най-опасната позиция — източния секторъ — срещу Битоли, отстояща на около половина

Ученицитъ отъ българското смѣсено основно училище „Св. Св. Кирилъ и Методий“ въ с. Цяпари (Битолско) презъ 1909 г.

ни оставаше много пространство, за да заемемъ най-низкия връхъ на Пелистера. По едно време очитъ на всички ни се отправиха къмъ най-високостоящия предъ насъ връхъ, на който забелѣзахме група турски офицери, които съ бинокли следѣха нашето движение. За насъ стана явно, че сме обсадени и че аскерътъ ни следи стѣпка по стѣпка. Задниятъ нашъ патрулъ ни съобщи, че бивака ни е билъ заетъ отъ войски, които тоже идвали по стѣпкитъ ни. Наблюдавахме, че отъ три страни бѣхме преследвани и последното ни решение бѣ, минута по-скоро да заемемъ поне единъ отъ върховетъ на Пелистера, та макаръ и най-низкия. Проточенитъ и прѣснати четници постепенно се прибираха къмъ своя обектъ. Идващитъ подиръ насъ войски, необезпокоявани още отъ никого, съ голѣмъ куражъ настѣпваха подиръ насъ. Най-после преднитъ патрули на четата стигнаха самия връхъ. Даде имъ се нареждане да продължатъ още на напредъ и да

километъръ отъ историческата „Червена стена“, която презъ 1916—1918 година погълна мнозина български, френски, германски, гръцки и др. войници, бѣ заета отъ войводата. Той огледа здраво мѣстото и даваше първитъ нареждания за предстоящото сражение. Въпросната позиция бѣше най-опасната въ смисълъ, че бѣше най-достѣпна за превзимане и, като така, съ право и турското командване бѣ съсредоточило всичкото си внимание и сили именно върху тая позиция.

Ние бѣхме готови. Първитъ слънчеви лъчи озариха най-високия връхъ. Мнозина отъ насъ за последенъ пътъ се любваха на хубава гледка. Всичкитъ бѣхме обладани отъ едно неподатливо на описание чувство. Обвзети отъ тежки и страшни мисли, всички бѣхме решили да дадемъ последната данъ предъ отечествения олтаръ. Огледвайки се наоколо, всѣки отъ насъ изпращаше своето последно прости къмъ измъчената ни родина... Мжчителнитъ ми-

нути минаватъ бавно... Ние, шепата хора бѣхме изпаднала въ едно особено душевно състояние — като че ли съ единия кракъ бѣхме прекрачили прага, намиращъ се между насъ и гроба. Това положение трая до пукването на първата пушка. Затишието, което предвещаваше буря, вече бѣ нарушено.

Половината слънце се бѣ показало надъ хоризонта, когато на една турска дружина бѣ заповѣдано да шурмува позицията на войводата ни. Въ тая група между другитѣ бѣхъ и азъ. Предъ нашія, най-опасенъ секторъ, тогава изведнѣжъ за пръвъ пѣтъ видѣхме войската, която бѣ многочисленна и на която, сигурно, бѣ възложена по-тежка задача. Войницитѣ бѣха много сполучливо прикрили своето присѣствие, и, макаръ на едно разстояние не повече отъ 400 метра, ние не можахме да ги откриемъ по-рано и изведнѣжъ, като че ли отъ земята излѣзнаха. Командувана отъ 7—8 души офицери, войската плъзна по стрѣмнинитѣ срещу насъ.

Пушкитѣ ни бѣха пълни. Войводата тихо изкомандува: „Момчета готови! Мерникъ 500 метра!“ Въоръжени бѣхме съ гръцки пушки „гра“. Всички бѣхме готови предъ страшната разправа и чакахме неговото „огънь-бий“. Всѣки се е прицелилъ. Чу се „огънь-бий“, което бѣ оглушено отъ единъ страшенъ трѣсъкъ и грѣмогласно ура! Турскитѣ войски се вкамениха и не имъ се удаде да залегнатъ. Последва второ „огънь-бий“. Паднаха трима войници, тѣлата на които презъ цѣлия день не можаха да бждатъ прибрани.

Следъ това по цѣлото протежение на Пелистера боя започна съ голѣмо ожесточение отъ дветѣ страни, като, въпрѣки неблагоприятната обстановка, всѣки възстаникъ разширяваше и преправяше позицията си.

Презъ време на боя наблюдаваме затягането на турския обръчъ, около най-низкия връхъ на Пелистера, кждето бѣха окопани 92 души четници.

Още съ започването на боя, турцитѣ презъ цѣлия день се стараеха да настѣпватъ, изучавайки слабитѣ страни на позициитѣ ни чрезъ предприемане на ожесточени атаки. Но тѣхнитѣ атаки и тѣхното „алахъ“ се срещаха съ нашитѣ залпове и мощното ни „ура“.

Къмъ обѣдъ, войскитѣ сполучиха да се приближатъ на много близко разстояние и подканяха борцитѣ да се предадѣтъ, като въ замѣна на това обещаваха, че Султанътъ щѣлъ да ни опрости. Четницитѣ, мнозина отъ които знаеха турски езикъ, отговаряха съ силни и буйни закани по адресъ на царъ и царщина. Съ презрение къмъ смъртта, ние бѣхме щастливи, че сме свободни, макаръ и за малко.

Една следъ друга турскитѣ дружини настѣпваха подъ командата на офицеритѣ си, които стоеха задъ тѣхъ съ голи шашки и извадени роволвери. Боятъ взимаше своитѣ жертви, — по-вечето неприятелски, защото нашитѣ позиции доминираха надъ тѣхъ. Картината бѣ ужасна и до къмъ 13 часа, щастието не ни бѣше измѣнило и непоколебимо ни поддръжаше. Къмъ обѣдъ, макаръ и на една височина отъ 2250 м. надъ морското равнище, ние се чувствувахме жадни, защото нѣмахме вода. Слънцето силно пече и устнитѣ на всинца сѣ изпопукани отъ жегата и жажда. Раницитѣ ни бѣха пълни съ провизии, но гладъ не чувствувахме. Вода и патрони ни бѣха нужни. Всѣки четникъ разполагаше по 150—200 патрони, които се пестеха като най-милосъкровище. Подиръ всѣко изминато време, едни други си давахме сведения за движението на неприятеля.

Къмъ 14 часѣтъ, аскерътъ съ нови сили предприе обща атака по цѣлия фронтъ, съ намѣрение да се пробие нѣкоя частъ отъ позицията ни. Отъ всички страни затрѣбиха трѣби, пушкитѣ и картечницитѣ бѣлваха огънь и смъртъ, чуваше се само „алахъ“, „напредъ братя“, но мѣстността бѣ опасна, та турцитѣ даваха голѣми жертви, безъ какъвъ и да е успѣхъ. Въпрѣки това турцитѣ не се отчайваха и, засилвайки частитѣ си съ прѣсни сили, които имъ идваха, поддръжаха атаката съ намѣрение да заематъ нашата позиция. Честата тѣхна стрелба ни постави въ положение да не можемъ да дигнемъ

Анастасъ Ст. Матлиевъ родомъ отъ гр. Охридъ, дългогодишенъ македонски общественикъ въ Македония и България, починалъ на 18 май 1934 год. въ гр. Русе.

главитѣ си. Мнозина отъ турцитѣ падаха, но и мнозина успѣха да се доближатъ до нашитѣ позиции и да се окопатъ на много близко до насъ разстояние. Вече бѣхме сериозно застрашени и се намирахме предъ опасностъ, толкозъ по-зле, че отъ донесенитѣ сведения разбрахме, че мнозина отъ нашитѣ момчета има убити и ранени. Щастието започна да ни измѣня.

Разполагахме съ една, единствена четвъртата голѣма бомба, на която възлагахме голѣми надежди. Предъ голѣмия турски напѣвъ и при едно крайно критическо положение, решихме да я възпламенимъ. Тя бѣ въ раницата на Тодоръ Белиготъ отъ Битоля. Той, Тане Петревъ и Ицо Кривенчето бѣха натоварени да я хвърлятъ. Не бѣха по-далечъ отъ 50 метра отъ насъ и видѣхме какъ тя полетѣ къмъ турската позиция. Съ затаенъ дѣхъ, снижихме се още по-

низко между камъните и следъ нѣколко минути се разнесе силенъ грѣмъ, а въ въздуха димъ, прахъ и парчета отъ камъни и земя. Бомбата, за щастие паднала въ камениста мѣстностъ и експлодира, като произведе своя ефектъ и поражение. Експлозията на бомбата сполучи да всѣ всрѣдъ турцитѣ ужасенъ страхъ. Въ продължение на цѣли два часа тѣ не можаха да се съвзематъ. На върно у тѣхъ заседна мисълта, че ние разполагаме съ много такива боеви срѣдства.

Презъ двучасовото затишие, ние наблюдавахме предпазливитѣ премѣствания на турскитѣ части отъ едно на друго мѣсто и прииждане на нови сили и подкрепления. И войводата Ацко Трайчевъ, презъ цѣлото това време, взимаше съответнитѣ мѣрки, насърчавайки момчетата да се държатъ здраво, а куршумитѣ да падатъ на мѣсто. Дадена бѣ възможната медицинска помощ на раненитѣ четници. Прибраха се патронитѣ и пушкитѣ на падналитѣ четници. Азъ и войводата прегледахме на бързо архивата, като унищожихме голѣма частъ отъ нея, а останалата частъ, заровихме, за да не попадне въ турски рѣце.

Вестта за сражението въ Пелистеръ мълненосно бѣ се прѣснала въ Цапари, Битоля, Рѣсенъ и останалитѣ околни села.

Последната атака отчая турцитѣ. Тѣ виждаха, че не могатъ лесно да ни откърять отъ позицитѣ ни, затова телеграфически повикаха помощ чакъ отъ Охридъ, най-храбрата турска специална дружина „авджи табуру“. Тази дружина бѣ гордостъ на турската армия и бѣ най-добре екипирана и рекрутирана отъ най-самоотвержени войници.

Къмъ 16. часа, неприятелътъ се хвърли въ нова отчаяна атака по всички наши позиции. Вериги следъ вериги, пълзящи и правостоящи втурнаха се съ целъ да ликвидиратъ съ насъ една минута по-скоро. Мракъ отъ пушеченъ и картеченъ огънь ни затули и неприятелътъ, безъ огледъ на жертви, върви напредъ, газейки по падналитѣ и гърчещи се трупове. Наближаваше вече 18:30 часътъ. Гръмогласното наше „ура“ се смѣсваше съ турското „алахъ“ и „илери“ (напредъ). Насърченията и виковетѣ отъ дветѣ страни особено се засилиха, когато на турскитѣ позиции се яви авджи табуру. Следъ малка почивка тѣ бѣха готови и като разярили лѣвовѣ се нахвърлиха върху насъ.

При последната атака, турцитѣ насочиха своитѣ голѣми усилия къмъ южната позиция, защищавана отъ отдѣленията на Костантинъ Бѣлчевъ, Насе Гечевъ и Янаки Магаревчето. Въпросната позиция бѣше ореднѣла отъ многото жертви, които бѣ дала презъ деня и не ѝ бѣ възможно по-вече да се държи на позицията си. При това положение наложи ни се да отстъпимъ малко на северъ, кждето бѣхме образували втора отбранителна линия. Окураженъ отъ това отстъпление, аскерътъ съ още по-голѣма настойчивостъ ни нападнаше, поради което при завземането на новитѣ позиции дадохме доста жертви. Заемането на новитѣ позиции бѣ сторено и съ огледъ да печелимъ време, до като настѣпи нощта, за да можемъ съ контра атака да си пробиемъ пътъ.

Слънцето отдавна бѣше се скрило и последнитѣ лъчи отъ най-високия връхъ сѣщо ги бѣ прибрало. Свечеряваше се. Изнемошѣлитѣ юнаци искаха славно да напуснатъ земния животъ и се присѣдинятъ къмъ заспалитѣ въ вѣченъ сънъ свои другари, тѣлата на мнозина отъ които вече бѣха студени.

При втората позиция патронитѣ на мнозина четници бѣха се привършили и си служеха съ патронитѣ и пушкитѣ, взети отъ убититѣ си другари. Бѣше се вече стъмнило, когато бѣ дадено нареждане турцитѣ да се контра атакуютъ и да се отстъпва по направление къмъ Магаревския боръ. Въ сѣщия моментъ и войницитѣ на авджи табуру, изправени съ щикветѣ на пушкитѣ, насочиха се и къмъ втората позиция. Това бѣ сигналътъ да предприемемъ нашата контра атака. Завърза се рѣкопашенъ бой. Пушекъ, шуртене на кръвъ, болезнени охкания, алахъ и ура, псувни, вдигнати приклади, извадени ножове, единъ пада—другъ става, гуша за гуша уловени, изпокжсани—една смѣсица отъ глъчъ и охкания, която мъчно се отдава на описание. Въ такъвъ рѣкопашенъ бой, ние сполучихме да минемъ презъ нѣколко турски редици и, най-последно, една частъ отъ насъ да излѣземъ отъ зоната на огъня и се изгубихме въ Магаревския боръ.

Следъ 16 часово сражение ние отстъпихме по сѣщия пътъ, отъ кждето дойдохме на това лобно мѣсто. Отъ 92 души, 48 останаха мъртви на полесражението, а оцѣлитѣ, почти съ малки изключения, бѣхме ранени—кои леко, кои тежко. Убити бѣха: Янаки и Ламбо Магаревчанитѣ, Тодоръ Белиготъ отъ Битоля и войводата Ацко Трайчевъ отъ с. Базерникъ, битолски Демирхисаръ, който е участвувалъ въ по-вече отъ тридесетъ сражения въ разни мѣста на Македония. По малкия му братъ—Янкуле, сѣщо бѣ убитъ въ сражението въ с. Могила, съ Парашкевъ Цвѣтковъ и съ Димитъръ Филдишевъ отъ Охридъ. Ацко бѣ роденъ за тая работа и умрѣ за нея.

На другия денъ, следъ напускането на полесражението, командующия турскитѣ войски е далъ строго нареждане, никой да не смѣе да дръзне и обезобразява труповетѣ на убититѣ четници, а напротивъ—да се поклони предъ тѣхния героазъмъ. Между другото въ назидателната си речъ той имъ казалъ: „че докато единъ народъ има такива синове, които знаятъ така славно да умиратъ за своето отечество, като тия герои, които лежатъ предъ насъ, тоя народъ нѣма да загине“.

При изтегляването си турцитѣ изпратиха известие въ Цапари, щото цапарчани да вдигнатъ убититѣ

На 24 с. м., срѣда, цѣлото село бѣ по Пелистерскитѣ чукари, за да прибератъ скжпитѣ останки на падналитѣ герои. Пренасянето тѣлата на убититѣ и погребението имъ представляваше трогателна картина. Майки и бащи плакаха за своитѣ синове, съпруги—за своитѣ мъже, братя и сестри за своитѣ братя, дребни дечица, за своитѣ бащи. 22. септемврий мина като огънь презъ с. Цапари и накара тия вдовици и сираци въ тоя денъ да изпиятъ до дѣно горчивата чаша на живота. На 24. септемврий Цапари погребваше своитѣ скжпи рожби, минали презъ толкова мъки и страдания.

Убититѣ първоначало бѣха погребани въ отдѣлни гробове, но следъ изтичането на три години, тѣ бѣха събрани въ една обща гробница, намираща се въ двора на църквата „Св. В. М. Георги“ въ с. Цапари, заедно съ коститѣ на останалитѣ цапарци, паднали въ разни сражения за свободата на Македония, които възлизатъ на 121 души, между които и една жена.

22. септемврий 1903 г. за Цапари остана една траурна дата. Презъ тоя денъ всѣка година се извършва Св. Литургия и панахида. Денътъ бѣ не-присѣственъ до идването на сѣрбитѣ. Последнитѣ

забраниха всъщи споменъ въ тоя день, който да напомня за миналото. Но скръбта и до днесъ никой не може да имъ я изтръгне, защото тя се намира въ тѣхнитѣ души и сърдца и продължава да общува съ духоветѣ на умрѣлитѣ, които витаятъ надъ тѣхъ.

Цѣли три години Цапари си наложи единъ трауръ, презъ което време, рѣдко ставаше сватба, а, ако въ краенъ случай, станеше такъва, то тя биваше безъ музика. Много години следъ 1903 година, цапарки носиха траурнитѣ си забрадки, за своитѣ бащи, съпрузи, братя и синове.

Презъ общоевропейската война, на сжщото това мѣсто — Пелистера-Червената стена, кждето паднаха 48 души цапарчани за свободата на Македония, паднаха още множество български синове, все въ името на тая свобода, която за голѣма скръбъ и до днесъ още не е осъществена, поради каприза на европейската дипломация. И до днесъ още рожбитѣ на убититѣ цапарчани сж подъ чуждо иго, по-

тежко отъ тогавашното. Тѣ сж заставяни да посещаватъ чуждо за тѣхъ училище — сръбско, запретено имъ е да се наричатъ българи, запретено имъ е български пѣсни да пѣятъ.

Сърбитѣ не искакъ да чуютъ за никакъвъ „22 септемврий“, за никакво Петров-денско сражение, за никакво Георгиевденско сражение и за още многото такива, които, въпрѣки това ще свидетелствуватъ на вѣчни времена, че тамъ се е водила борба за свободна Македония. Въпрѣки усилията и варварщината на сърбитѣ тѣзи нержкотворени паметници ще стърчатъ, защото сж издигнати съ неразрушими материали и на незасаеми мѣста въ душата и сърдцето на македонецъ. И нека бждатъ увѣрени, всички потисници, кждето и да сж тѣ, кои и да сж тѣ, че борбата не ще престане до окончателното възтържествуване на правдата надъ поробена Македония, която очаква зората на свободата, за която е дала толкова скжпи жертви, като тия на 22. септемврий 1903 година.

Споменъ отъ Наумъ Василевъ

Македонското дѣло преди и презъ 1895 г. въ България

Берлинскиятъ договоръ предвиждаше политически права за македонцитѣ въ 23 чл. и за арменцитѣ въ 61 чл.

Турция намѣсто да изпълни тия договорни задължения, лавираше съ обещания и опити за изпълнение предъ великитѣ сили, като даваше концесии на по влиятелнитѣ отъ тѣхъ и потискаше по дръзко християнскитѣ населения.

Македонцитѣ и арменцитѣ започнаха да се приготвяватъ за въоръжена борба противъ въковния тиранинъ.

Между тия два народа имаше връзка, но нѣмаше строго опредѣленъ планъ за общи действия.

Движенията въ Армения презъ 1894 год. и страшниятъ арменски атентатъ въ Цариградъ презъ 1895 година подигнаха силно общественото мнение въ Европа и възбудиха и тѣй неспокойнитѣ духове на македонцитѣ въ България и на цѣлия български народъ.

Буйни и смѣли младежи — предимно юнкери и офицери родомъ отъ Македония и отъ княжеството започнаха да зарѣзватъ наука и служба и да се готвятъ за борба по освобождението на Македония. Никой не бѣше въ състояние да ги възпре.

Замислиха се сериозно по-ученитѣ, по-възрастнитѣ и по-умнитѣ македонци, какъ да се използватъ тия готови и скжпи борчески сили.

В. М. О. Р. О., която се основа презъ 1893 година и която имаше Централенъ комитетъ въ Солунъ, бѣше въ първия периодъ на своето организиране и въоръжение, не бѣше готова за въоръжени акции, макаръ да бѣше въ връзка съ арменцитѣ.

Македонскитѣ организации въ княжество България бѣха легални до 1895 година и нѣмаха строго опредѣлена целъ, освенъ да действуватъ легално за изпълнението на 23 чл. отъ Берлинския договоръ.

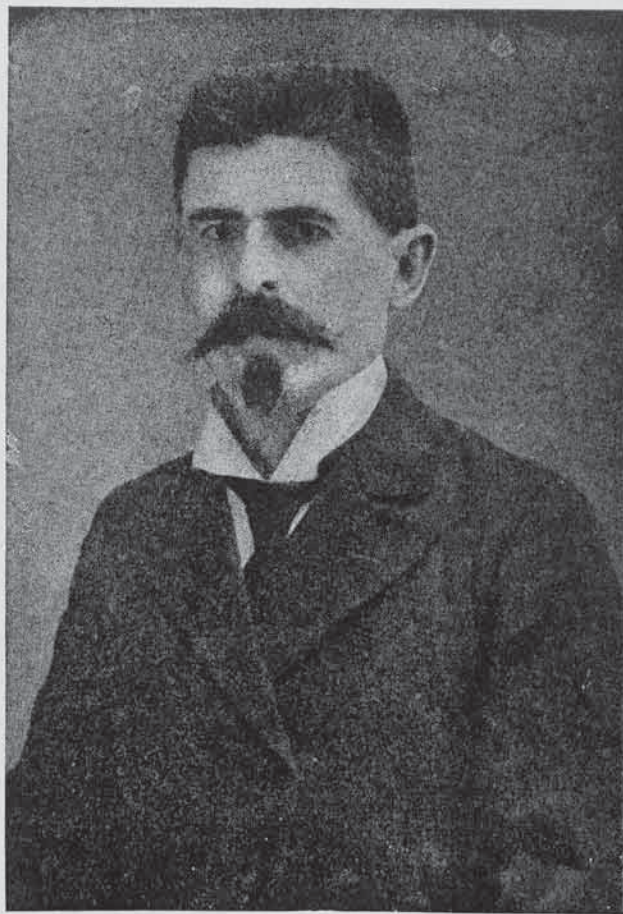
До тая година се очертаваха двѣ македонски организации:

1) „Млада македонска дружина“ съставена отъ студенти и ученици отъ горнитѣ класове и отъ по-будни еснафи, родомъ отъ Македония, подпомагани искрено и отъ родолюбци отъ Княжеството съ не здраво организирани дружества въ цѣлото Княжество и

2) „Македонски сговоръ“ при „Младата Мак.

дружина“, съставена отъ младежи — предимно македонци не по-възрастни отъ 25 години.

Дружината издаваше вестникъ „Македонски

К. Шаховъ, родомъ отъ гр. Охридъ, упоритъ ратникъ за свободата на Македония.

гласъ“ и списание „Лоза“ въ София и ръководѣше македонската политика — свикваше публични събрания, митинги и действуваше предъ правителството

и предъ политическия свѣтъ въ Княжеството. Отъ списанието и отъ вестника се изпращаха връзки и въ Македония тайно по начинъ, както се случи.

Списанието „Лоза“ се списваше отъ единъ ученъ кржжокъ, на чело на които стоеше Г. Балашчевъ. Въ него писваха Евтимъ Спротрановъ, Шаховъ и др. Имаше статии и на македонско наречие.

Трайко Китанчевъ, родомъ отъ с. Подмочени (Ресенско), основателъ на македонскитѣ емигрантски организации въ България.

Много македонци бѣха внѣ отъ организацията; между тѣхъ имаше и учени — влиятелни македонци.

Българското правителство и българската интелегенция — особено последната — съчувстваха и готови се показваха да съдействуватъ на тия македонски организации; хвърляха укоръ даже, защо нѣкои учени и способни македонци стоятъ внѣ и на страна отъ македонскитѣ организации!?

Презъ 1895 година такива именно укорявани македонци — г. г. Д. Ризовъ, Анд. Ляпчевъ, Н. Наумовъ, Т. Карайововъ, Н. Тюфекчиевъ, Братя Иванови и др. основаха трета македонска организация — „Братски Сюзъ“ — сжшо въ София съ клонове въ провинциални градове на Княжеството. „Не можемъ да влѣземъ ние подъ знамето на Шаховъ — превъзходствуваме го“, оправдаваха се тѣ, за дето не се присъединиха къмъ формираната вече „Млада Македонска дружина“. Шаховъ бѣше водача на последната, издаваше вестника ѝ „Македонски гласъ“. Той по образование истина стоеше по долу отъ новитѣ водачи, но бѣше родолюбивъ, трудолюбивъ и упоритъ ртникъ за свободата на Македония.

Ризовъ и Ляпчевъ издадоха в. „Млада България“, а Н. Наумовъ и Карайововъ — в. „Право“. „Дружината“ и „Сюзъ“ почнаха да се нападатъ

чрезъ вестницитѣ си, та стана голѣмо разцепление между македонцитѣ въ Княжеството.

На насъ младежитѣ отъ „Македонския сговоръ“ това разцепление и взаимно-отричане на учениѣ и възрастни македонци и обществени дейци направи лошо впечатление. И българското общество осжди това раздвояване.

Ние и други младежи изпаднахме въ недоумение — при кого да останемъ, при кого да идемъ?!

Стегнахме своитѣ редове и засилихме своята скромна работа въ смисълъ, която страна отъ дветѣ и да ни покани, да се отдаваме на помощъ, като сами зачестихме вечеринкитѣ, представленията и сказкитѣ за наше самообразование и за просвѣщаване младежи еснафлии отъ Македония.

„Младата мак. дружина“ имаше своето помѣщение на ул. „Ц. Борисъ“ при Ромѣнската черква; „Братския сюзъ“ — по напредъ въ Братя Иванови и после на жгѣла „Трапезица“ и „Ломска“, а „Македонския сговоръ“ — най-напредъ на улица „Паисий“ и после на ул. „Срѣдна гора“.

Дветѣ първи сдружения се мразеха, но ние младежитѣ бѣхме въ добри отношения съ дветѣ и желаехме тѣхното помирение.

Въ нашата читална, на нашитѣ представления и вечеринки дождаха хора и отъ дветѣ страни. Благодарение на Войданъ Чернодрински ние имаше удобенъ салонъ, гардеробъ и инвентаръ за представяване на цѣли пиеси — нѣкои съставяни отъ Чернодрински.

Войданъ Чернодрински бѣше най-деятелния и най-предания въ „Сговора“. Той съ нѣколко само другари смѣташе се като основателъ и вдъхновителъ на „Сговора“ за това и презъ 1918 година взимаше живо участие, макаръ възрастенъ, за да се възобнови „Сговора“ въ сегашния „Македонски младенчески сговоръ“.

Въ „Млад. мак. сговоръ“ отъ 1894/95 година взимаха участие около 50 души македонски и тукашни младежи. Имаше и хърватски младежи. Азъ ще изброя само ония, които, поради по живото имъ участие въ „Сговора“, съмъ запомнилъ и до сега.

Тѣ сж: Войданъ Чернодрински отъ с. Баница — Дебърско, Филио Филевъ, Кр. Иосифчевъ, Димитъръ Лимончевъ — отъ Охридъ, Никола Каранджуловъ, Юрданъ Каранджуловъ, Тодоръ Ангеловъ — отъ прилепъ, Томичъ — отъ Хърватко, Коце п. Диневъ — отъ Бѣл. Блага, костурско, Христо Пълтевъ — отъ С. Загоричани, костурско, Ср. П. Петровъ — отъ с. Върбени (Екшису) — леринско, Никола Кочановъ — отъ Княжеството тогава, Михаилъ Филиповъ — сега генералъ, Здравко Георгиевъ — сега генералъ, Христо Демирхисарски — отъ с. Голѣмо Илино — демирхисарско, Георги Стойчевъ отъ гр. Крушово, Сотиръ Николовъ, общаръ и много други младежи.

Дългътъ къмъ Родината налагаше на всички македонци въ свободна България, при гореизтъкнатитѣ условия отъ политически характеръ, да организиратъ планомерна и целесъобразна пропаганда и дейность; но се изискваше преди всичко единомислие и единодействие между тѣхъ.

Съзнателното гражданство въ свободна България се радваше, за дето македонцитѣ се организиратъ въ името на подобрене участъта на своитѣ поробени братя и показваше готовность да подкрепи борбата имъ; но искрено скърбѣше, че македонцитѣ се цепятъ и взаимно нападатъ — особено за дето не можеше да намѣри причини за разцеплението.

На дневен редъ за всички съзнателни българи (и за македонцитъ и за тия отъ Княжеството) бѣха два голѣми общо-български въпроси: 1) Признането на князь Фердинандъ и 2) Подобрение участието на българитъ въ Македония и Одринско. Упоритото заговорване въ Европа за правдини на арменцитъ, компроминтирането на Турция по жестокото и безчовѣчно потушаване на движенията въ Армения и поголовното клане въ Цариградъ на арменското население, подигнаха духа на македонцитъ и на родолюбивитъ братя отъ Княжеството и не бѣше възможно вече да се обуздаватъ пламенитъ и буйни елементи.

Отъ съединението на южна България съ северна се видѣ, че Турция нѣма куражъ да се разправя съ България чрезъ война. И това обстоятелство подхранваше куража у македонцитъ.

Българското правителство полъ шевството на д-ръ К. Стоиловъ не бѣше революционно, но по предпазливъ начинъ стараше се, да подпомогне македонскитъ организации, та чрезъ тѣхъ да постигне по-скоро признането на князь Фердинандъ отъ Турция и отъ великитъ сили. Съдействието бѣше много посрѣдствено — не прямо и никой не можеше да се сеща и да обвинява правителството за опититъ на българската интелигенция и на македонскитъ организации, да проявяватъ шумни действия противъ Турция. Изъ между македонскитъ срѣди имаше учени хора и подготвени политико-обществени и воени лица, които неможеха всецѣло да се съобразяватъ съ политиката на княжество България и да прикриватъ своитъ действия.

Едно съвпадение откриваше намѣсата на българското правителство: то продаде много бракувани пушки на македонскитъ богаташи Братя Иванови отъ Банско на нищожна цена и последнитъ ги продаваха сѣщо на нищожна цена съ малка печалба на македонцитъ. Налагаше се само съгласие и единство между македонцитъ да се сплотятъ, да се организиратъ и дисциплиниратъ, за да могатъ да предприематъ нѣщо сериозно за Македония.

Правителството се предпазваше да съдействува явно на Македоно-одринцитъ, защото ръководителитъ на Македоно-одринскитъ организации бѣха решили да си останатъ самостоятелни.

При такива условия на македонската сцена се яви великия македонски българинъ — Трайко Китанчевъ — прославенъ политически и културенъ деецъ въ България и Македония. Той, бидейки уважаванъ и почитанъ отъ всички македонци и сътяжестъ и влияние между цѣлата българска интелигенция, се завзе и успѣ да обедини всички македонци въ една единна македонска организация. Никой не смѣше и не можеше да се възпротиви на неговата инициатива, която той взема, за да се свика учредителенъ македонски конгресъ, въ който участваха всички македонски сдружения и групи и всички челни македонци.

Конгресътъ се свика въ ранна пролѣтъ на 1895 год. въ зданието на споменатитъ братя Иванови при дневенъ редъ: 1) прогласяването на македонското единство; 2) опредѣляне целта на единната македонска организация и 3) какви срѣдства да се употребятъ за свободата на Македония. Най-мѣчна бѣше за разрешаване втората точка; а най-деликатна бѣ третата, защото много македонци и отъ свободното Княжество младежи, които бѣха свършили военното училище, а нѣкои недовършили — горѣха отъ желание да се борятъ нелегално противъ турската тирания.

Имаше и много други младежи, които сѣщо бѣха всеотдайни за борба отъ сѣщия характеръ. Въ тоя учредителенъ конгресъ трѣбваше да се намѣри отдушникъ на тия буйни и пламенни сили. Трѣбваше да се намѣрятъ и срѣдства за въоръжение и подготовка на тия сили.

Предвидъ всичко това конгресътъ реши по принципъ навлизане на чети въ Македония съ апостолска проповедническа цель първо и, дето ще се наложи, да се предприематъ и въоръжени акции.

Първиятъ въпросъ — обединението на всички македонци — се реши следъ една пламена родолюбива и назидателна речъ отъ Трайко Китанчевъ безъ никакви разисквания и съ общо одобрение.

По втората точка — цельта на македонската организация — разисква се три дена. Китанчевъ, Ризовъ, Ляпчевъ и др. подържаха — *автономията на Македония*. Д. Македонски подържаше — *обединение съ България*. Само по тоя най-важенъ въпросъ имаше дълги разисквания и две предложения.

При гласуването за „*автономията*“ гласуваха всички почти, а за „*присъединението*“ — Д. Македонски и двама други негови другари.

Въ конгреса участваха около 50 души. Въ тоя учредителенъ конгресъ имаше честта и „*Младенчески Македонски Сговоръ*“ да се представлява отъ

Хр. Върбеновъ, родомъ отъ с. Емборе, кайлярско; преселенъ въ гр. Плевенъ. Голѣмъ родолюбецъ.

Войданъ Чернодрински и моята скромность. Много поуки, много насърчения и много освѣтления получихме тамъ ние двамата, които предадохме и на другаритъ — сдруженитъ младежи.

Щомъ се постигна обединението, щомъ се определи целта и се очертах сръдствата за борба, конгресът избра изпълнителен комитетъ: Тр. Китанчевъ — председателъ, Н. Туфекчиевъ — подпредседателъ, Ан. Ляпчевъ — секретаръ и др.

Скоро следъ закриването на конгреса Китанчевъ почна силно да действа. Всички се изповѣдваха и довърваха нему.

Тогава именно Китанчевъ събра около себе си всички възпламенени македонци и отъ свободна България — повечето свършили и следвали въ военното училище и състави малобройни чети и самъ ги съпровождаше до границата, презъ дето минаваха за Македония. Едни въоръжени чети минаваха презъ Гюешево за Паланечко, Кратовско, Кумановско и пр.; други презъ Дупница за Джумайско, Петричко, Струмишко и пр.; трети презъ Банско за Мелнишко, Демиръ-Хисарско и пр. Тогава паднаха геройски убити офицеритъ Мутафовъ, Начевъ и др. Тогава Сарафовъ нападна и превзе Мелникъ съ неговата геройска и крилата чета. Тогава се разгласи за „възстание“ въ Македония. Много скъпи и самотвержени братя паднаха въ тия движения. Отъ войводитъ и четниците бѣха въоръжени съ свои сръдства; а повечето съ пушки берданки, купени съ сръдства на Македонския комитетъ отъ Братя Иванови. Револвери и бомби се раздаваха отъ специално приготвяванитъ отъ Н. Туфекчиевъ.

Имаше специална комисия, която пробваше оржията и поправаше ония, въ които се забелѣзваше недостатъкъ.

Ние — организирани македонски младежи и нѣкои неорганизираны, като виждахме и слушахме за тия родолюбиви и геройски приготовления и славни подвизи, помислихме, че това е много лесно, та на групи и по единично се явявахме предъ Трайко Китанчевъ и предлагаме своитъ услуги. Нѣкои настоятелно и дотекчително го молѣхме, да ни приеме и изпрати въ Македония. . . Той похваляваше наши тѣ чувства и готовността да се жертвуваме за Македония; но категорично ни отказваше това съ доказателства, че *„ще бждемъ пакостни, ако ни приеме и изпрати въ Македония“*. Ето какво съ приблизителна точностъ ни говореше той: „Македония има нужда отъ четници, но подготвени, упражнени на оржие и готови на всѣкакви страдания. Вие сте не само още млади неопитни, но не знаете и не можете да носите и управлявате оржие. Не сте навикнали да вървите ноцъ и по стрѣмни планини и долища, нито да оставате случайно гладни и жедни. За сега ние имаме на разположение много юнаци — войници, юнкери, офицери и опитни поборници (отъ старитъ хъшове); но не за всички разполагаме да дадемъ оржие. Мнозина готови и подготвени оставатъ недоволни и не можемъ ги употребити“. Тогава има ли смисълъ да приемемъ васъ и да ви повѣримъ оржие, което бихме намѣрили или купили и да отказваме на подготвени за целта юнаци. За васъ е определена друга дейностъ — други задачи. Преди всичко вие учете си уроцитъ и слушайте си лекциитъ въ висшето училище; а презъ ваканциитъ елате при мене, азъ ще ви намирамъ работа пакъ въ полза на Македония; но работа, която можете да вършите. Проповедвайте между другаритъ ви и между народа освободителния идеалъ, давайте вечеринки въ полза на Македонското дѣло и, главно, събирайте материални сръдства, за да купимъ пушки, патрони, револвери, бомби и др., съ които да въоръжимъ ония юнаци, които сж способни да носятъ,

да управляватъ и да употребяватъ тия оржия противъ неприятеля въ Македония.“

На една група студенти отъ Македония и отъ Тракия и нѣколко ученици отъ VII класъ — на брой около 20 души, каза да се свикаме да си изберемъ по една околия или окръгъ въ България и презъ голѣмата ваканция да посетимъ всѣки своя околия или своя окръгъ, дето може да действа по успѣшно и дето разчита на повече пожертвувателностъ отъ мѣстното население. Между желающитъ да бждатъ полезни на дѣлото, помня, бѣха: Т. Паскалевъ, Сп. Мартиновъ, Д. Лазовъ отъ Одринско. Тѣ и сега сж живи и съ високо обществено положение

Като настѣпи голѣмата ваканция, съгласихме се 18 души да заминемъ по разнитъ окръжи и по голѣми околии за гореизтъкнатата целъ. Дадохме списъкъ на Китанчевъ, кой кжде ще замине и той ни разпредѣли споредъ разстоянието и сръдства за заминаване.

Азъ предпочетохъ Плѣвентъ, дето сж Върбенови, които носятъ името отъ баба Върбенка, родомъ отъ нашето село Върбени (Еккисусу). И безъ туй родното имъ мѣсто Ембори е близо до моето и слушахъ да се славятъ съ голѣмо родолюбие и похвална пожертвувателностъ за общонародни дѣла.

Азъ заминахъ за Плѣвентъ презъ юлий 1885 година тъкмо преди голѣмия панаиръ за добитъкъ въ тоя градъ.

Щомъ пристигнахъ въ Плѣвентъ, явихъ се при братя Върбенови, Костови, Янкови, Касабови и др. — се родомъ отъ Ембори. Отъ всички споменати бѣхъ много радушно приетъ и, съ определени отъ тѣхъ лица, явихъ се предъ окръжния управителъ.

Окръженъ управителъ въ Плѣвентъ тогава бѣше г. д-ръ Ив. Златаревъ, а секретаръ на управлението — г. Михаилъ Ивановъ.

Окръжниятъ управителъ съ радостъ ми разреши, да свикамъ събрание и да говоря по македонския въпросъ, както и да събирамъ помощи. Азъ хвърчехъ отъ радостъ съ надежда, че случая е много удобенъ, за да се събератъ много помощи. — Плѣвенско е богато; на панаира ще събера много пари за Македонското дѣло. Щомъ се раздѣлихъ съ управителя, съ помощта на братя Върбенови напечатахъ позиви — покани за другия день, да се събератъ и гражданитъ на панаирския площадъ, за да чуятъ речта ми за Македония.

Спахъ спокойно и, когато на заранъта другия день станахъ и се готвѣхъ да замина за определеното мѣсто, стражаръ дойде и ме повика да отида при окръжния управителъ.

Какво голѣмо бѣше моето разочарование, когато управителътъ ми заяви, че е забранено всѣкакво събрание, всѣкаква агитация и всѣкакво събиране на помощи за Македонското дѣло, — не самъ въ Плѣвентъ, но и въ цѣла България. Молихъ и искахъ обяснения за тоя обратъ отъ вечерята до заранъта. Той ми прочете окръжна телеграма, съ която се подканватъ окръжнитъ и околийски началници да извършатъ това запрещение, да повърнатъ всички агитатори въ София по доброволенъ начинъ, или полицейскомъ образомъ, ако нѣкои се възпротивятъ.

Нѣмаше какво да се прави. Азъ подписахъ актъ за връшането ми въ София и се отправихъ до братя Върбенови. И тѣ бѣха много огорчени отъ тоя обратъ на подготвената работа.

При размѣната на мисли по създаденото положение намѣрихме за целесъобразно да се скрия два три дена и въ това време да измислимъ и из-

намѣримъ начинъ на колко годе добъръ изходъ, а на властѣта да се каже, че съмъ заминалъ.

Презъ туй време решихме да направимъ опитъ за тайно събиране на помощи, ако не отъ други, то поне само отъ братя Върбенови и други македонци — състоятелни и родолюбиви.

Само братя Върбенови, Костови, Касабови и Янкови — предимно Върбенови и Костови дадоха 2,000 лева. И отъ тѣхни приятели се събраха около 600 лева. Повече не можеше да се разшири кръга въ града. Оставаше, да се отиде по нѣкои села, дето гореотбелязанитѣ благородни хора имаха мелници и други имоти.

Но азъ не можехъ да се явя въ Плѣвненъ, камоли да отида и по селата, следъ като бѣхъ далъ подписъ, че си заминавамъ за София. Намислихъ единъ рискъ, — да се явя предъ окръжния управителъ и да говоря съ него не като пратеникъ отъ комитета, а като частно лице. Речено—сторено. Той ме прие съ смущение и удивление: „Какъ, Вие сте тука, не си отидохте въ София?“ — Г-нъ управителю, моля, извинете ме, отъ като подписахъ акта за отиване до сега има три дни, не можехъ ли да си отида и пакъ да дойда като свободенъ гражданинъ на свободна България? — „Да, на такива начала, нѣмамъ нищо противъ; добре дошли“. Влѣзнахме въ свободенъ разговоръ и разбрахъ, че е родолюбивъ човѣкъ, та азъ използвахъ това.

— Г-нъ управителю, Вие сте, както се научихъ, отъ много родолюбивъ родъ, Вие знайте какъ сж работили вашитѣ родители по освобождението на България. Ние вървимъ по тѣхнитѣ — по възпитѣлнѣ пѣтица. Ако сте длѣжни явно да запрещавате шумни агитации и явно събиране на помощи за Македония, то, вървамъ, нѣма да запретите на нѣкои родолюбци да дадатъ своята лепта за едно освободително дѣло. Вие си изпълнихте служебния длѣгъ по заповѣдъ на централната властъ; сега, моля Ви, изпълнете си народностно-освободителния къмъ Македония длѣгъ, ако обичате.

— „Съгласенъ съмъ да вземете, що можете отъ тия, които Ви сж близки и да си заминете по-скоро, моля, за да не ми наведете нѣкоя отговорност. И държавата може да си има своитѣ висши съображения, по които дава тия строги разпореждания“. — Ще си замина, г-нъ управителю, но ако обичате, дайте и Вие по начина опредѣленъ отъ Васъ, колкото обичате, доброволна помощъ. Управителътъ извади и ми даде две петолевки. Такъва помощъ и по тоя начинъ вземахъ и отъ секретаря му.

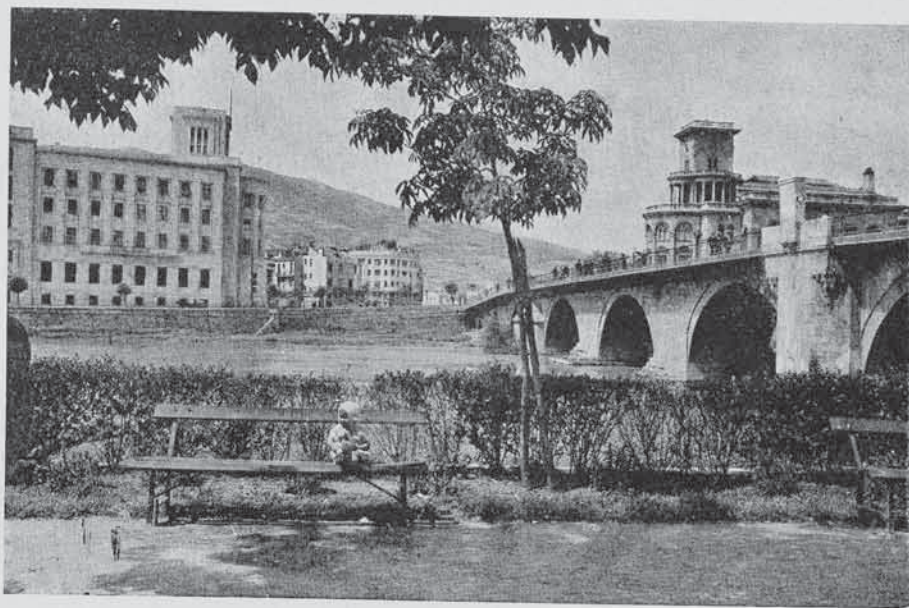
Следъ това азъ се магнахъ отъ града и, съ хора отъ Върбеновата фирма, заминахъ за селата: Комарево, Махалата, Крушеване, Садово и Рибенъ. Събрахъ жито въ тѣхъ отъ вършилата. Бѣше вършитба.

Властѣта разбра, че съмъ по селата и изпрати конни стражари да ми „пречатъ“. Събирахъ житото въ всѣко село, продавахъ го вечеръта на кръчмара и заминавахъ за другото. Стражаритѣ ме за-

стигнаха по диритѣ, но ме потърсваха отъ кмета, следъ като азъ си заминавахъ за друго село. И така, азъ за моята целъ и стражаритѣ за своята обиколка споменатитѣ села и се завърнахме всѣки отдѣлно въ Плѣвненъ. Тѣ си отидоха въ своитѣ участъци, а азъ въ хана на бае Ташко. Кой не знае родолюбието и благородството на бае Ташко!?

Въ Плѣвненъ прибрахъ паритѣ и намѣрихъ, че съмъ събралъ отъ града и отъ селата 4,700 лева тогавашни пари.

Радостенъ бѣхъ, че можахъ да изпълня длѣга си къмъ родината — да събера и да изпратя на Комитета телеграфически тия пари и да получа телеграфическа благодарностъ за това отъ подпредседателя Н. Тюфекчиевъ, но радостѣта ми се наруши отъ теле-

Каменният мостъ на р. Вардаръ въ гр. Скопие.

графическото съобщение пакъ отъ Тюфекчиевъ за фаталната смъртъ на великия македонецъ — Китанчевъ. Съкрушенъ отъ това известие бързо се завърнахъ въ София и се научихъ за причината на тая преждевременна смъртъ.

Китанчевъ не бѣше срещналъ никакви пречки въ своята работа по македонското дѣло, макаръ да виждаха гражданитѣ и властитѣ, какво върши той.

Действията и подвизитѣ на четитѣ се отзвукнаха на далечъ въ Европа. Великитѣ сили направиха постѣпки предъ българското правителство и предъ князь Фердинанда, който по туй време бѣше по обиколка и на лѣкуване въ Карлс-Бадъ. Князьтъ телеграфиралъ на правителството и Стоиловъ, на управителитѣ и окол. началници, да се спре всѣкакво движение на македонски чети. Специални полицаи изпратили да запретятъ на Китанчевъ всѣкаква работа и да го доведатъ въ София заедно съ всички, които сж се приготвявали да минатъ границата и да се притечатъ на помощъ на борящитѣ се чети въ Македония.

Китанчевъ, който не малко бѣше страдалъ и отъ партизанскитѣ ежби и борби въ България и бѣше си разстроилъ здравето, посрѣщналъ съ ударъ въ сърдцето това ненадейно и дръзко запрещение отъ страна на правителството и тѣй неочаквано умръ, като остави на половина светлото дѣло и хвърли въ непрежалима скѣрбъ всички македонци.

Тъй свърши дейността и живота на скъпия и велик македонец — Китанчев — жертва изкупителна на външната политика на България. Тогава говореха и сега още се върва, че това извърши официална България по настояване на нѣкои велики сили, за да се признае княз Фердинанд от тия и други сили.

Аз не похарчих много от събраните пари, защото братя Върбенови харчиха за мене и въ Плевен и по селата. И бай Ташко не ми взе много за легло и храна.

Това като излагам аз, нѣкои ще се запитат: „Какъв беше тоя македонски комитет въ София и въ какви отношения беше той съ другия — Централния въ Солунъ.“

Никой въ София и въ България не мислеше да се обяви против Централния комитет въ Солунъ; но В.М.О.Р.О. въ Македония и Одринско беше въ първия период на своето организиране и не беше още помислил да организира чети и да върши четнически движения и атентати.

Тукъ въ България македонците, бидейки сво-

бодни, почнаха да действуват шумно и силно. Явиха се сили буйни и самоотвержени, които търсеха отдушникъ и, по тоя начинъ, легалните организации се обърнаха и на нелегални, като не допускаха противодействие от никого и като смѣтаха, че допълватъ организацията въ Македония.

Централниятъ Комитетъ въ Солунъ, като се е научилъ, че отъ България има силно македонско движение, изпратилъ свой представител да срещне управата на македонските организации въ София и да се научи, съ каква целъ и съ какво поведение е спрѣмо В.М.О.Р.О.

Пратеникътъ се срѣщналъ съ Китанчевъ и е разбралъ, че комитетътъ въ София по свой начинъ хвърля сили въ помощ на В.М.О.Р.О. въ Македония. Взело се решение това (за тогава) да се преоستانی, а за напредъ отъ България да се върши това, което ще намира за полезно В.М.О.Р.О. Така се постигна пълно единство между всички македонски организации въ България и Централния комитетъ въ Македония.

Ср. п. Петровъ

Изъ живота на четитѣ

Тревога — сънъ. — Джумайското въстание.

(Споменъ).

17. септемврий 1903 година. Сутринъ. Нашиятъ отрядъ почива изъ височинитѣ на Пиринъ подъ „Синио-връхъ“, надъ „Синаница“. Изморени отъ дългия нощенъ походъ, следъ малка закуска, скоро въ стана всичко утихна, всѣки се предаде на почивка, на сънъ. Само стражата, кацнала по високи чукари, бди и пази. И азъ съмъ буденъ и съмъ въ захласъ отъ величавата гледка, която се разкрива предъ моя погледъ. Отъ тукъ виждамъ Кресна, Струма, петричко, Голакъ, Брѣзово и много китни села, кацнали кокетно по долината на Струма и по китнитѣ склонове западно отъ рѣката. Опоенъ отъ тая чудна красива гледка, азъ се унасямъ въ сладъкъ блѣнъ за близкия край на черно робство, за свободенъ и воленъ животъ въ тоя райски кѣтъ на родината. И така унесенъ, погледа ми постепенно отслабва, въ съзнанието ми мѣждятъ и се мѣнятъ като въ калейдоскопъ гѣсти борови гори, до небесата високи планини, походъ, въстаници, селяни, аскеръ, битки, милъ роденъ край, мили мои близки хора, свобода, ликуващъ народъ... пълна забрава, сладъкъ сънъ. Скоро, обаче, бѣхъ събуденъ и стреснатъ отъ алармата на нашия другаръ — четникъ Иванъ Господаревъ, който гологлавъ и съ пушка въ ръка тичаше по надолницето изъ голата каменна стрѣмнина, викайки: „Скоро Сагуревъ! Удряйте момчета... бомби хвърляйте! „Напредъ... напредъ“!.

Събудени и уплашени отъ тоя викъ, всички четници и войводи грабнахме пушките, залѣгнахме и питахме се едни други: „Какво има? Де е неприятеля?“

И когато Господаревъ, спящъ отъ една драка, падна и се свести, той се обади и каза:

— А бе, нищо нѣма; азъ сънувахъ боятъ съ турцитѣ при с. Габрово, джумайско, оня бой презъ тази пролѣтъ, въ който бѣха убити войводитѣ: Софрони Стояновъ, Борисъ Сугаревъ, Димитъръ Милевъ и 29 души четници — мои другари... .

Обѣдъ. Войводи и четници сега сме будни и бодри. Събрани на групи, ние се хранимъ съ хлѣбъ

подсладенъ съ сирене и солена слянина. Следъ като се нахранихме, група войводи и четници приемъ кафе, пушимъ и приказваме. Сочейки имъ рѣката Струма, петричко и китнитѣ наоколо села, азъ имъ спомнямъ за преживѣното тамъ, преди една година, когато Джумайското въстание, въ своя вихренъ устремъ къмъ свобода, бѣ обхванало цѣлия тоя край.

По настояването на другаритѣ, като членъ на Върховния комитетъ, азъ имъ разказахъ причинитѣ и решенията на комитета за това въстание.

— Пленяването на американката Мисъ-Стонъ, — започнахъ азъ и откупътъ, исканъ за нейното освобождение, предизвикаха неблагоприятно настроение въ общественото мнение въ чужбина противъ В. М. Р. О., въ чието име стана пленяването. Възползувано отъ това настроение, турското правителство смѣло предприе обширни драконовски мѣрки: претърсвания, арести, убийства, побоища, които откриваха нишките на революционното движение, особено по долината на р. Струма.

Турцитѣ разрушаваха готвената отъ толкова години работа, прибираха оржието, пълнѣха затворитѣ съ отборъ хора. Населението въ тия райони се намѣри предъ необходимостта: или позорно да капитулира, или съ време да се хвърли въ неравната борба и съ честъ да излѣзе отъ трудното положение. Писмата и депутациитѣ, които идваха въ България, еднакво заявяваха, че положението въ джумайско, петричко и малашевско е неудържимо.

Върховниятъ македоно-одрински комитетъ въ София, въ редъ заседания, основно проучи създаденото положение вътре въ Македония и въ връзка съ политическитѣ въ момента условия и създаденото настроение въ България, взе решение:

1. Председателътъ на комитета — Ст. Михайловски и подпредседателътъ Ив. Цончевъ, документално да изложатъ на министъръ-председателя д-ръ Ст. Даневъ и на министра Ал. Людскановъ положението въ горно-джумайско, петричко и малашев-

ско, като ги предупредят, че това положение е неудържимо. Това тѣ сториха.

2. Членовѣтъ на комитета генералъ Ив. Цончевъ и подполковникъ Ст. Николовъ да влѣзнатъ въ Македония, да направятъ щателна инспекция на съграденото отсамъ Вардара, следъ което да се вземе решение: да бжде или не обявено въстанието.

3. Видниятъ македонски деецъ и съратникъ на комитета зап. полковникъ Ан. Янковъ, незабавно да заминѣ съ чета за Битолския рев. окръгъ; тамъ да влѣзне въ връзка и разбирателство съ ржководнитѣ срѣди на В. М. Р. О., да проучи добре размѣра и качеството на въоръжението, подготовката

североизточния край на Македония — джумайско, съ 200 само юнака, Янковъ шумно минава по сърдцето на Македония, охотно пазенъ и продоволствуванъ отъ мѣстното организирано население и се озовава на противоположния край въ югозападна Македония — чакъ въ костурско, дебнатъ и преследванъ по петитѣ отъ турската войска и турски потери, безъ да бжде засѣгнатъ. Тоя походъ очуди свѣта, показва колко немошна и гнила е Турция и допринесе твърде много за намѣсата на великитѣ сили въ управлението на Македония следъ Джумайското въстание.

Наистина, полковникъ Янковъ, по много осно-

Сборнитѣ чети на капитанъ Йорд. Стояновъ и поручикъ Люб. Стоенчевъ: Сѣднали I редъ: 1. Борисъ Стрезовъ, 2. Кап. Йорд. Стояновъ, 3. Пор. Л. Стоенчевъ, 4. Подпор. Константинъ Настевъ, 5. Г. Ив. Бѣлевъ, 6. Мих. Думбалаковъ, 7. Подпор. Ас. Партениевъ. Задъ тѣхъ сж знаменосцитѣ и четницитѣ имъ.

на населението и готовността на организацията за едно възстание презъ есенъта сжщата година.

Ако резултатитѣ бждатъ незадоволителни, отрицателни, предоставено бѣ на Янковъ: или да остане тамъ като сътрудникъ на мѣстнитѣ нелегални ржководни срѣди, или пъкъ да се върне въ София, като остави оржжието и своитѣ хора на разположението на В. М. Р. О.

Скоро следъ взетото решение, Янковъ влѣзе въ Македония съ около 200 отлично въоръжени и добре екипирани четници — доброволци, повечето служили въ българската армия и родомъ отъ костурско. Походътъ на Янко-паша, както го наричаха турцитѣ, по своя замисълъ и изпълнение бѣ великолепенъ; тоя походъ бѣ победоносенъ маршъ въ царството на султанитѣ; той нѣма равенъ на себе си на Балканския полуостровъ. Тръгналъ отъ

вателни причини, получи отказъ отъ дейцитѣ на В. М. Р. О. за едно възстание въ костурско презъ есенъта с. г., следъ което съ нѣколко само свои юнака, той се върна въ София презъ Гърция, тържествено посрѣщнатъ отъ столичани. Обаче, днесъ, следъ една година, високо родолюбивото и юначно костурско, ведно съ цѣла Македония, на чело съ своитѣ доблестни водачи, вихрено лети отъ победа къмъ победа въ шеметнитѣ пламъци на революцията и твори свободата на родината.

Що се отнася до решението на Комитета за заминаването въ Македония на Цончевъ и Николовъ, това тѣ сториха на 25. августъ. Въ Дупница обаче, по нареждане на централната българска власт, и двамата бѣха заловени и откарани въ затвора, първиятъ — въ родния му градъ Дръново, вториятъ — въ Добричъ.

Но това не обезсърди никого. Наопаки, усилените преследвания и прѣжитѣ, създадени отъ властта, даваха по-голямъ импулс на дейцитѣ да творятъ дѣлото за свободата на Македония съ още по-голяма енергия и решителност. По най-непристъпни и прикрити пътеки на Витоша и Рила, дейцитѣ, единъ по единъ, се прибираха съ въоръжени чети въ поробената родина, тамъ да творятъ нейната свобода. Запасниятъ поручикъ Хр. Саракиновъ, на пътъ за Македония съ четата си, по височинитѣ около Радомиръ, бива обграденъ отъ потера стражари, които му предложили да се предаде. Съ една изкуствна и решителна маневра, Саракиновъ успѣва да плени потерата, завързва съ вжжета стражаритѣ и ги подкарва съ себе си. На границата освобождава пленницитѣ, дава имъ разписка за взетото тѣхно оржие и навлиза съ четата въ Македония.

Запаснитѣ офицери: Ал. Протегеровъ, Л. Стоенчевъ, Ил. Балтовъ, П. Дървинговъ, Димитъръ Атанановъ, Дим. Зографовъ, Хр. Саракиновъ, Хр. Танушевъ, Борисъ Стрезовъ, Вл. Каназиревъ, Бор. Сугаревъ, Константинъ Кондовъ и др. бѣха вече въ Македония, дето тѣхнитѣ другари: Тодоръ Саевъ, Юр. Стояновъ, Соф. Стояновъ, Кочо Настевъ, Колю Лефтеровъ, Никола Герасимовъ, Ат. Мурджевъ, Дим. Занешевъ, Павле Давковъ, Иванъ Пашалията, Иванъ Ботушановъ, Бодковъ, Сер. Парталевъ, Ив. Карасулията, Гого Гевгелийски, Лазо Дѣлевъ, Алексо Поройлията, Дончо Златковъ, Стоянъ Българиновъ, Васе Пехливана и други като тѣхъ, творѣха дѣлото за свободата изъ недрата на Пиринъ, Бѣласица, Малешъ, Круша, Паякъ и Кожухъ Планина.

Скоро и интернираниятъ подполковникъ Ст. Николовъ, тайно напустна Добричъ и по тайни пътища се озова въ Македония. Тукъ, първата работа на Николова бѣ: да се срѣщне съ дейцитѣ и да изпълни решението на комитета — да инспектира революционнитѣ райони.

Следъ направената инспекция, на 18. септемврий бѣ свиканъ въ с. Градево, джумайско, конгресъ на всички войводи и народни деятели. Въ тоя конгресъ, председателствуванъ отъ Ст. Николовъ, следъ докладитѣ направени отъ делегатитѣ, като се взеха предъ видъ: Факторитѣ и целта на борбата, наличнитѣ срдства, противницитѣ и враговетѣ на дѣлото, общественото мнение въ България и това — въ Европа, а главно, имайки предъ видъ, че всичко съградено съ толкова трудъ и скжпи жертви можеше да рухне и да бжде унищожено отъ Турското правителство, за да се използва толкогодишенъ трудъ и скжпи жертви, единодушно бѣ взето решение: въстанието да бжде обявено въ джумайско, петричко и малешевско на 25. септемврий с. г., за което бѣ уведоменъ комитетътъ въ София. По тоя поводъ, членътъ на комитета. Антонъ Бозу-

ковъ подаде оставка, понеже комитетътъ не действувалъ въ хармония съ правителството.

На сжщата дата, 25. септемврий, въстанието бѣ обявено и подето съ неописуемъ ентузиазъмъ отъ населението по двата брѣга на Струма, петричко и малешевско.

Генералъ Ив. Цончевъ, на 27 септемврий, безследно бѣ изчезналъ отъ Дрѣновския затворъ. Файтонъ, съ офицеръ-майоръ въ него, въ кариеръ се движи безъ спиръ по царскитѣ друмища къмъ турската граница. Генералъ Цончевъ, сега неузнаваемъ като простъ войникъ-ординарецъ на майора, седи на капрата на файтона до файтонджията. По тоя начинъ, въпреки строгото нареждане на министра на българската полиция Ал. Людскановъ да бжде заловенъ или застрелянъ при съпротива, на 5 октомврий Цончевъ миналъ границата, придруженъ само отъ единъ куриеръ. На 8. октомврий е билъ въ лагера на въстаницитѣ и поелъ главното ръководство на борбата.

На следния день, обградени отъ многоброенъ аскеръ, Цончевъ и Николовъ съ своитѣ отряди отстъпили къмъ Добро-поле. На 18. Цончевъ командувалъ сборнитѣ отряди на Ал. Протегеровъ, Л. Стоенчевъ, К. Настевъ, Ил. Балтевъ, Хр. Танушевъ и др., насочени срещу турскитѣ пълчища при Бистрица, а на 19 и 20 той се би при Факира, дето бѣ много тежко раненъ и пренесенъ въ България.

Джумайското въстание, което почна на 25. септемврий и бѣ прекратено въ края на октомврий, брои около 19 сражения между въстаници и турския аскеръ.

Последицитѣ отъ това въстание бѣха:

1) Даде се пълна амнистия на всички политически затворници, въ това число и на членоветѣ на Централния комитетъ на В. М. Р. О.;

2) По решение на Великитѣ сили бѣха въведени въ Македония „Февруарскитѣ реформи“, наречени отъ насъ „Пѣдарски“;

3) Даде се потикъ на Ц. К. на В. М. Р. О. да свика въ Солунъ конгресъ, дето се взе решение — да бжде обявено сегашното въстание, което, сигуренъ съмъ, ще докара свободата, автономията на Македония.

Следъ менъ, до тъмно, войводитѣ Юр. Стояновъ, П. Дървинговъ и Дончо Златковъ, като активни дейци въ Джумайското въстание, разказаха за боеветѣ, водени отъ тѣхъ и другаритѣ имъ съ турцитѣ презъ време на въстанието.

Щомъ се стъмни, по решение взето отъ по-рано, се спуснахме надолу по наклона на планината, спрѣхме за малка почивка при арнаутския чаркъ край брѣга на малка рѣка, дето се нахранихме и пихме вода отъ рѣката до насита.

Около 10. часа вечерта, продължихме пътя надолу и въ полунощъ спрѣхме за пренощуване въ нивитѣ на мѣстността „Бабата“, наричана още „Самовилица“.

Г. Ив. Бѣлевъ

Никола попъ Филиповъ

(Биографически очеркъ)

Време на Възраждането

И по сила на духъ, и по величие на идеитѣ, и по упоритостъ на стремежа за постигането имъ — времето на нашето Възраждане нѣма равно на себе си въ историята на нито единъ народъ. Непоколѣбима, дори фанатична вѣра въ високата, едва ли не всезначеща, ценностъ на просвѣтата, знанието и нау-

ката бѣше свѣтлото знаме на всички голѣми и малки дейци презъ онова време. Волева сила и нравствено величие, безкористие и самоотверженост — общо, всички положителни свойства на българския духъ тогава именно се проявиха въ всичкия си блѣсъкъ и смаяха и приятели и врагове. Тѣ слисаха и забъркаха такива мощни фактори като Вселенската патри-

аршия, турското правителство и руската дипломация, които до тогава дори не подозираха на какво е способен един малък робски народъ, забравенъ отъ свѣта и сякашъ изоставенъ отъ Бога.

Фенерската патриаршия го смѣташе за своя предопредѣлена жертва, която да възроди израждащото се гръцко племе и съ това да осъществи „великата идея“ — изгонването на турците изъ Европа и възстановяването на едновременната Византия. Турското правителство отъ своя страна, мислѣше, че българитѣ сж годни само за безропотна рая, която съ своя трудъ ще продължава да храни и поддържа господстващото племе. Руската дипломация, знаейки, че българскиятъ народъ възлага всичкитѣ си надежди и упования единствено на „Дѣдо Ивана“, всѣкакъ се стараше да затвърди у него тия мистични упования и да го използва за своитѣ кроежи на Балканския полуостровъ. Затова и въ интересъ на своитѣ бждащи комбинации, отначало руската дипломация се яви мощна защитница на „Вселенската“ патриаршия противъ „разколническитѣ“ стремежи на българския народъ. „Европа“ пъкъ дори не полозираще съществуването на тая шест-милионенъ народъ и не проявяваше никакъвъ интересъ къмъ неговата жалка участъ.

Но, когато българската рая отъ устието на Дунава до скалиста Албания, отъ Видинъ до Солунъ и отъ Нишъ до Чаталджа се съзна пръвъ пжтъ въ своето историческо съществуване като единъ народъ и нададе викъ за духовна свобода и църковна независимостъ — тогава всички тия фактори се слисаха, стреснаха се и се озоваха въ едно забъркано положение. Едва сега тѣ почнаха да си даватъ ясна смѣтка за положението и едни по-силно и ядосано, други по-слабо и по-спокойно взеха да се намѣсватъ въ величавата борба на „новооткрития народъ“ за право на съществуване подъ Божието слънце. Едни се явяваха негови отчаяни врагове, други — негови „безкористни крепители и защитници“ — до колко това отговаряше на тѣхнитѣ политически интереси въ Близкия изтокъ.

За по-първитѣ наши дейци всичко това бѣ твърде ясно и много пжти ги отчайваше, но никога не сломи тѣхния духъ, нито притъпи тѣхната воля. То спѣваше тѣхнитѣ устреми, но никога не можа да ги спре, нито да ги тласне въ посока, противна на тѣхнитѣ идеали. Мимо всички трудности и спънки, тѣ неуклонно вървѣха по своя начертанъ и нѣкакъ сждбовно се стремѣха къмъ тия идеали, та ако ще би и да изгасятъ въ тѣхнитѣ пламъци. Защото всички въ едно върваха: кога и да е тѣ ще видятъ осъществени своитѣ върховни блѣнове. И затова работѣха неуморно и въ всички посоки. И, безъ сами тѣ да съзнаватъ, работата имъ се указа неимоверно плодна: съ нея тѣ туриха основитѣ на сегашната наша култура. Тамъ сж първитѣ корени и фиданки на нашата книжнина, наука, изкуство, на нашето учебно и просвѣтно дѣло, на нашитѣ сръчности, промишленостъ и търговия, безъ да говоримъ за якитѣ основи на нашата черква. Нѣщо повече: въ времето на Възраждането трѣбва да диримъ зародиша и на ония обществено-политически тежнени и насоки, които и днесъ продължаватъ да живѣятъ срѣдъ нашия народъ.

Усилни бѣха тогава времената, тежки, непоносими бѣха условията и ограничени срѣдствата. Но сѣ пакъ нашиятъ народъ успѣ да излчи изъ срѣдната си значителенъ брой дейци въ всички стѣркове

на духовния и общественъ животъ. И тѣ не пожа- лиха нищо, за да бждатъ признателни и вѣрни съ своята дейностъ на тоя народъ. И мнозина отъ тѣхъ въ тая своя дейностъ се издигнаха до висота, до каквато на малцина е сждено да се издигнатъ: издигнаха се до положението на бележени отъ сждбата избраници, каквито не тѣй често ражда единъ народъ.

Нѣкой отъ дейцитѣ на онова славно и величаво време отдавна сж влѣзли въ нашата история и сж заели ония мѣста въ нейнитѣ страници, които и по право и по заслуги имъ се падатъ. Но мнозина

Гоно Бигининъ, Кукушки войвода съ четничката Магда Гогова, негова съпруга.

стоятъ още вънъ и сѣнкитѣ имъ се лутатъ невидени и забравени. И ние, които днесъ живѣемъ и работимъ, благодарение на тѣхнитѣ усилия и жертви, — ние сме длъжни да издиримъ всички, да ги откриемъ, да разкажемъ на поколѣнията тѣхния животъ и тѣхнитѣ деяния, да ги въведемъ въ и тѣй немногочисления български пантеонъ и да ги поставимъ на падащитѣ имъ се мѣста. Тукъ нѣма малки и голѣми. Има само заслужили роду си дейци, всѣки отъ които по силитѣ си, дарованията и условията е далъ всичко. дори живота си, за общобългарското дѣло. Поради това, та никого не бива да забравяме, нито да пренебрегваме, колкото и малкъ и на пръвъ погледъ незначашъ да изглежда той.

*

Излизайки отъ това гледище, ние си поставихме за целъ да изложимъ, макаръ и накжсо, животътъ и дейностъ на единъ почти забравенъ деецъ отъ

предосвободителното време. Това е Никола попъ Филиповъ, чиято заслуга за просвѣтата и събуждането на националната свѣсть у българския народъ не е отъ най-последнитѣ и е отдавна време да му се даде надлежното мѣсто въ историята на нашето Възраждане и по-частно въ тая на нашето учебно дѣло.

До сега за тоя народенъ труженникъ е казано малко нѣщо отъ покойния Василь Кънчевъ* и отъ Никола Начовъ**. Но нито единиятъ, нито другиятъ не ни даватъ пълненъ и завършенъ очеркъ на неговия животъ и дейность. Тѣ говорятъ за него само по случай и откъслено, като сж допуснали и нѣкои грѣшки на факти и дати. Освенъ това тѣ не сж използвали запазенитѣ отъ него писма. Поради това и много години отъ неговия животъ съвсемъ не сж засѣгнати. Нашата целъ въ случая е да изправимъ допуснати грѣшки, да запълнимъ празнинитѣ и да дадемъ, до колкото това е възможно днесъ, едно сравнително цѣлостно, ако и късо, изложение върху неговия животъ и дейность. Сжвремененно ще дадемъ на надлежното мѣсто и две необнародвани негови писма, които се пазятъ въ Архива на възраждането при Нар. библиотека въ папка № 40, подъ брой 4660 и 4661.

Банско

Никола попъ Филиповъ е роденъ въ село Банско (сега вече градъ Банско) въ Разлога, та затова къмъ името си прибавя и произхода си — „Разложко-Бащенинъ“. Банско рано се засилва въ стопанско отношение, и бански търговци, главно съ памукъ и сахтиянъ, обикалятъ по цѣла Евр. Турция и стигатъ дори до Пеща и Виена. Добили първа духовна отхрана въ родно село, нѣкои отъ тѣхъ въ своитѣ скитания стигнали равнището на съвременното образование, издигнали се твърде много и играли важна роля дори въ политическия животъ. Михаилъ П. Германовъ, напрімѣръ, се издигналъ до положението на съветникъ при двора на сръбския князь Михаилъ Обреновичъ (1815—39), който го изпраща съ важни поръчки въ Петербургъ, Букурещъ и Цариградъ. Заедно съ това върви и духовното събуждане и възмогване на Банско. То става срѣдище, изъ което излизатъ свещеници и учители не само за цѣлия Разлогъ, но и за по-далечни мѣста. Въ една дописка до в. „Право“ отъ 27. февруарий 1870 г. се казва: „Селото Банско въ старо време ся е славilo съ доста ученѣ и добри търговци, които ся тръговали съ Европъ и най-вече съ Австрия. Има две църкви и едно училище недоградено“.

Презъ миналия вѣкъ Банско става срѣдище на цѣла художествена школа — Молеровата. Тя дава редица бележити църковни живописци, които работятъ не само въ Разлога, но и въ неврокопско, Г. Джумайско, дупнишко, Рилския манастиръ. Изъ това будно село излѣзълъ както се знае, и „патриархътъ на българскитѣ учители — Неофитъ Рилецъ

Кога се е родилъ Филиповъ.

Споредъ Н. Начовъ, Филиповъ починалъ презъ 1896 г. на 64-годишна възраст; следователно, трѣбва да се е родилъ презъ 1832 г. Ние смѣтаме, че това не може да бжде вѣрно. Защото презъ 1848 г. го виждаме вече учителъ въ Калоферъ, откъдето на

6. декемврий пише на Н. Герова въ Копривщица онова бележито писмо, въ което между другото се застъпва за „единъ общъ българскі язикъ, който да прілегне на сѣчката нація, да се ползватъ сѣчките балгаре“ Излиза, че Н. п. Филиповъ е станалъ учителъ въ Калоферъ на 16-годишна възраст! А явно е, че единъ 16-годишенъ юноша, колкото образованъ и даровитъ да бжде, не може да пише такова писмо за езикъ и правописъ и то на единъ тѣй добъръ познавачъ на тия въпроси, какъвто се явява по онова време Н. Геровъ. Трѣбва да приемемъ следователно, че Филиповъ е починалъ на 74-годишна възраст и се е родилъ значи презъ 1822 г., та вече 26-годишенъ мжжъ е билъ учителъ, и е можалъ да влиза въ препирня съ Герова по такива сериозни въпроси

Образование.

Отначало Никола се училъ при баща си попъ Филипъ, който презъ 1835 - 37 година билъ и учителъ въ Банско, но отпосле го изпратилъ да се доучи въ Рилския манастиръ. Обаче, и това не задоволило будния попъ Филипъ, който мечталъ да направи отъ сина си нѣщо като своя съселанинъ Неофита, та го изпратилъ да се доучи въ прочутото тогава гръцко училище въ Мелникъ, кждето добилъ елинска образованостъ не само сжщиятъ Неофитъ, но и другъ бележитъ деецъ отъ онова време — Христати Павловичъ Дупничанинъ.

Отъ нѣколкото запазени писма на Н. п. Филиповъ се вижда, че той е ималъ здрави познания по български езикъ и живо се е интересувалъ отъ него и отъ неговия правописъ, като дава и сериозно и основателно мнение какъ да се нареди този последния. Но кжде Филиповъ е училъ български езикъ и славянска граматика и кой пръвъ е пробудилъ у него живъ интересъ къмъ езиковедие — мжчно е да се установи. В. Кънчевъ казва; „Даскалъ Никола ходилъ въ Пловдивъ и Пазарджикъ да учи по български и оттамъ донесълъ таблици и книжки за по-вишо училище.“ Кога е било това, не се казва, но навѣрно не по-рано отъ 1845 г., когато той е билъ вече надъ 20 години и когато въ Пазарджикъ се явява като учителъ известниятъ Никифоръ попъ Константиновъ, училъ се въ Русия. Само при такъвъ учителъ той е могълъ добре да се запознае съ българска и славянска граматика. Съмнително е дали се е училъ „по български“ въ Пловдивъ, защото тогава тамъ още не е имало българско училище, нито нѣкой известенъ учителъ, отъ когото да почерпи такива здрави за времето познания по български и славянски.

Но писмото на Филипова отъ 6 декемврий 1848 г. до Н. Герова, за което споменахме, ни дава известни указания да мислимъ, че той е училъ български езикъ при последния въ Копривщица. Тия указания състоятъ въ следното. Въ това писмо Филиповъ се обръща къмъ Н. Герова съ „Словесни учителю“ и завършва съ „иа Ваше Слов, покоренъ ученикъ“. Това ни дава достатъченъ поводъ да допуснемъ, че ако и доста възрастенъ, той се е училъ презъ 1846—47 година при Герова въ Копривщица.

Както и да е, но Филиповъ е единъ отъ най-образованитѣ учители на своето време, интересува се отъ всичко и се явява „смѣлъ реформаторъ-фанатикъ“ въ нашия правописъ. А подготовка за всичко това той е могълъ да добие само отъ учителъ като Н. Герова.

(Следва)

Иванъ П. Кеповъ

* Пжтуване по долините на Мѣста, Струма и Брѣгалница въ Мсб. кн XII, стр. 270—82.

** Калоферъ въ миналото, София 1927, стр. 121—4.

* Изъ архивата на Н. Геровъ, II 658.

5.000.000.000.—

Петъ милиарда лева!

„БЪЛГАРИЯ“

! Бълг. Застрахователно Д-во
Е ИЗПЛАТИЛО ТАЗИ СУМА НА СВОИТЪ ЗАСТРАХОВАНИ
лева 5.002.079.330.—

836—701—1000

БОРИСЪ ТОШКОВЪ

ЖЕЛЪЗАРИЯ

СОФИЯ

Мария Луиза, № 23

681—1655—250

АКЦИОНЕРНО ТЕКСТИЛНО ДРУЖЕСТВО

„МУСАЛА“

САМОКОВЪ

Фабрика за вълнени платове въ Самоковъ

За телеграми:
„МУСАЛА“

Телефонъ: Самоковъ № 16
София № 538

831—634—500

МАКЕДОНСКА НАРОДНА БАНКА

Капиталъ 40,000,000 лева

Централа въ София

Клонове въ: Петричъ, Горна-Днумая,
Невронопъ и Свети-Врачъ

Телефони: 34-64, 51-97, 51-98

Телеграфенъ адресъ: МАКЕДОНБАНКЪ

681—1773—1500

БЪЛГАРСКА ТЪРГОВСКА БАНКА

Акционерно Дружество

Основано 1895 година

Капиталъ лева 60.000.000

Резерви лева 30.500.000

Централа въ СОФИЯ — Седалище въ РУСЕ

Комитетъ въ Паринъ: бул. „Сенъ Нерменъ“, 230

Клонове въ София

Централенъ клонъ — Графъ Игнатиевъ, 14

Клонъ Ючъ-Бунаръ — улица Пиротска, 90

Клонъ „Халитъ“ — бул. „Мария Луиза“, 35

Клонове въ провинцията:

Бургасъ
Варна
Габрово
Ломъ

Пловдивъ
Попово
Русе
Сливенъ

Стара-Загора
Тръвна
В. Търново
Фердинандъ

Хасково
Червенъ Бръгъ
Шуменъ
Ямболъ

Телеграфически адресъ: „ТЪРГБАНКЪ“

835—701—1000